

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Part I. HISTORICAL AND ARTISTIC HERITAGE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE WORLD CULTURE

УДК 78.481.К 21

ПРО СТВОРЕННЯ КАТАЛОГУ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ІЗ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Зінків Ірина Ярославівна – доктор мистецтвознавства, професор,
Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, м. Львів
<http://orcid.org/0000-0002-0406-3370>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.311](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.311)
i.zinkiv@gmail.com

Стаття присвячена проблемі створення каталогу археологічних музичних інструментів та музично-іконографічних джерел доби Середньовіччя, знайдених на території України. Поява такого каталогу є вкрай необхідною для відображення об'єктивної картини розвитку музичного інструментарію Давньої України в контексті музично-інструментальної культури давньослов'янського світу Європи.

Ключові слова: музична археологія, музично-іконографічні джерела, слов'янські середньовічні музичні інструменти з території України, ідіофони, аерофони, хордофони.

Постановка проблеми. Проблема створення спеціалізованого каталогу археологічних музичних інструментів середньовічної України, який був би призначений для науково-ужиткових потреб музикознавців та археологів, в українському музикознавстві ще не ставилась. Постанова питання про створення каталогу такого типу є своєчасною і потрібною під оглядом зосередження в одному виданні археологічних (викопних) музичних інструментів та їх фрагментів, знайдених археологами на території України, їх систематизації за регіональним та синхронно-діахронним принципом та уведення невідомих широкому колу науковців (передусім археологів) музичних артефактів до наукового обігу.

Окремих завданням каталогу повинно стати вивчення та порівняння музичних артефактів і їх фрагментів, знайдених на території України, з синхронними археологічними аналогами з інших теренів розселення слов'ян, а також сприяння адекватній ідентифікації фрагментів викопних інструментів або їх окремих конструктивних вузлів, які в археологів (що не володіють фаховими інструментознавчими знаннями) не завжди отримують коректну інтерпретацію і зчаста фігурують у звітах та публікаціях як предмети «невизначеного походження» або «побутового вжитку», типу гольників, що є відкритими флейтами, або свистків, інтерпретованих як юрки для сукання ниток то що. Іншим завданням каталогу є ознайомлення археологів зі специфікою будови тих «аналогів» археологічних інструментів, які дотепер збереглися у традиційній музично-інструментальній культурі українців.

Актуальність проблеми створення каталогу середньовічних музичних інструментів із теренів України (не лише слов'янського, але й інших етносів, що мешкали на її території) зумовлена також необхідністю відобразити об'єктивну картину виявленого на сьогодні середньовічного музичного інструментарію, простежити його вихідні прототипи, що існували, розвивалися (або ж зникли з музичної практики) від найдавніших часів на її землях.

Огляд останніх публікацій. Вивченню окремих різновидів слов'янських археологічних інструментів доби середньовіччя та їх іконографічних зображень, що походять з території України, присвячено роботи органологів І. Зінків (хордофони) [6, 7], Б. Кіндратюка (дзвони) [8]. Окремі види археологічних музичних інструментів у різній мірі описували у фахових історико-археологічних джерелах В. Гупало, Д. Козак (писанки) [4; 10], С. Терський [21], О. Брайчевська [1], М. Сергеева (гуркала, свистки) [20]. Однак більша частина «музичних» археологічних артефактів (на відміну від їх іконографічних зображень) донині залишається поза увагою інструментознавців і не уведена до наукового обігу історичного музикознавства, зокрема органології.

Метою статті є постановка проблеми створення каталогу археологічних музичних інструментів та іконографічних джерел доби середньовіччя, знайдених на території України, уведення до наукового обігу невідомих різновидів викопних музичних інструментів, а також встановлення

хронологічних меж їх існування на території нашої країни задля створення цілісної картини розвитку та функціонування середньовічного музичного інструментарію на теренах нашої країни. У цьому контексті завданням чинної статті є стисла презентація цікавої та багато в чому унікальної колекції середньовічних музично-інструментальних артефактів із території Давньої України, що датуються X–XVII ст.

Вклад основного матеріалу. Одним із найперспективніших напрямів сучасної музичної археології є нагромадження, аналіз та систематизація окремих археологічних інструментів (викопних та іконографічних), а також опрацювання, вивчення (систематизація) їх окремих колекцій, що зберігаються в історичних і краєзнавчих музеях України та фондах її академічних наукових установ та інституцій.

Дослідження та нова наукова інтерпретація зібраних у музейних колекціях, археологічних архівах артефактів дозволяє увести їх до наукового обігу і доповнити кількісно незначну (в порівнянні зі слов'янськими музичними артефактами з інших країн (як слов'янського так і неслов'янського світу) базу даних, повніше охарактеризувати матеріальну і духовну культуру, характер та напрями ремісничо-мистецької діяльності давніх слов'ян, напрями торговельно-культурних зв'язків Давньої Русі з її сусідами. Ці зв'язки визначалися, зокрема, й явищем династичних шлюбів з європейськими монархами та східними сусідами.

В останні десятиліття в Україні спостерігаємо значне збільшення кількості археологічних (зокрема й інтернет-) видань, у яких публікуються результати нових розкопок і серед артефактів яких трапляються музичні інструменти або їх фрагменти. Зі збільшенням обсягу археологічної інформації, яка щойно починає опрацьовуватись організаторами, виникає необхідність зосередити в одному джерелі всі «музичні артефакти» з території України та порівняти їх із типологічно подібними (або ідентичними) знахідками слов'янських інструментів із теренів інших європейських держав. Розширення сучасних пошукових можливостей сприяє формуванню бази даних для створення каталогу середньовічних музичних інструментів України, що в майбутньому створить можливість порівняльного вивчення слов'янського музичного інструментарію з усієї Європи. Поява значної кількості сучасних зарубіжних праць, матеріалів, публікацій в Інтернеті археологічних журналів стала значним стимулом для розвитку музичної археології в Україні, підживила дослідницьке зацікавлення музично-порівняльними студіями, вивчення найдавніших шарів музично-інструментальної культури на теренах нашої країни.

Крім цього, вже назріла необхідність достовірно опрацювати та якнайповніше висвітлити знайдені в Україні археологічний музичний інструментарій доби неоліту – бронзи, пізньоримського та ранньосередньовічного періодів музично-інструментальної культури Давньої України, а також музичні інструменти ранніх (скіфо-сармати) та пізніх номадів (алани, гуни, тюрки-кипчаки, половці ін.), інструментарій давньогерманського (готського) світу, скандинавського кола (доби вікінгів) із метою з'ясування їх ролі у формуванні музично-інструментальної культури ранньосередньовічних слов'ян, зокрема антів Дніпро-Дністровського межиріччя [6]. Уведення їх до наукового обігу історичним музикознавством, зокрема історичною органіологією, може кардинально змінити уявлення про найдавніший період розвитку нашої музичної історії, цілком невідображений в академічному шеститомному (розширеному й доповненому) виданні «Історія української музики» (Київ, ІМФЕ, 2000-2017), призначеному для вищих музичних навчальних закладів, а також по-новому визначити роль музично-інструментальної культури Давньої України у світовій музичній історії Давнього Світу.

Чинна розвідка є першою спробою системного вивчення незначної кількості музичного інструментарію середньовічної України, що розглядається за регіональним принципом.

ЗАХІДНИЙ РЕГІОН. У західному регіоні (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Хмельницька обл. знайдено унікальні струнні, духові та шумові ударні інструменти X–XVI ст. Розпочнімо огляд інструментів, знайдених у відомих середньовічних містах Давньої України – Звенигороді, Плісненську, Галичі та Львові.

Львівська область. На території *Звенигорода*, літописного міста Галицько-Волинського князівства (біля м. Бібрка, Пустомитівський р-н) на дитинці проф. І. Свешніковим [15] знайдено уламок ліроподібних гусел, що виявилися першим струнним музичним артефактом доби Середньовіччя, знайденим на території України (рис. 1а). Подібні гусли виявлено у Давньому Новгороді (РФ) та Польщі. Їх знахідки стали всесвітньою сенсацією. За життя І. Свешніков не опублікував умови знахідки та її зображення. Тому вона майже 40 років не була відомою інструментознавцям, що призвело до хибного висновку В. Поветкіна (РФ) стосовно їх поширення винятково в Балтійському регіоні.

Упродовж багаторічних розкопок Звенигорода виявлено й інші різновиди музичних інструментів XII ст. – кістяні свистки з двома та трьома отворами (рис. 1б), дві флейти (сопілки), виготовлені з бузини (рис. 1в), дві писанки-брязкальця у формі яєць (рис. 1г), та три гуркала з фаланг тварин із просвердленими наскрізними отворами [4; 398-400]. Кістяні свистки з двома та трьома отворами, які археологи інколи

тракують як приладдя для сукання ниток, відомі серед інструментарію ранньосередньовічних міст в Україні, Польщі та Моравії. Їх знаходять навіть у чоловічих похованнях, що свідчить на користь трактування цих артефактів як музичних інструментів, а не дитячих іграшок [21; 81].

Давній Плісненськ як місто Галицько-Волинського князівства, вперше згадується у літописах та в «Слові о полку Ігоревім». Серед археологічних знахідок поселення, що існувало з VIII по XIII ст., знайдено писанки-калатальця (рис. 2). На сьогодні практично не вивченими залишаються звіти польських археологів 1920–1930-х рр., у яких згадано про знахідки кістяних трубок з отворами, що могли бути флейтами або свистками.

Івано-Франківська область. У Давньому Галичі, столиці Галицького, а згодом Галицько-Волинського князівства, поблизу с. Кринос знайдено шумові інструменти – мініатюрні керамічні писанки-калатальця у шарі, що датуються XII–XIII ст. Вони подібні до аналогічних плісненських знахідок (рис. 3 а). Ці ідіофони виготовляли з глини, покривали зверху жовтою поливою, поверх якої наносили рослинний орнамент. На ширшому кінці яєчка міститься отвір, а всередині вміщені кульки. Глиняні писанки-калатальця були ритуальними інструментами, передусім оберегами. Два свистки – з одним та двома горизонтальними отворами (рис. 3 б, в) були знайдені поблизу с. Городниця. Вони подібні до інструментів, виявлених у Звенигороді.

Тернопільська область. У м. Кременець, на території пізньосередньовічного Кременецького замку (вперше згаданий у 1349 р.), виявлено язичково-щипковий музичний інструмент – дрімбу, виготовлену з залізного прута (рис. 4). Інструмент, як і більшість середньовічних дрімб, зберігся не повністю (язичок втрачений). Час побутування дрімби визначити неможливо, позаяк не збереглося звітів щодо проведення розкопок. Тому можна припустити, що цей виріб за археологічним шаром, де виявлено інструмент, датується кінцем XV – першою пол. XVII ст. [25; 273–274].

Рівненська область (Волинь). У с. Хрінники в шарі XII ст. знайдено писанку часів Київської Русі з нанесеним візерунком, що символізує Дерево життя (рис. 5) [13]. Детально цей інструмент дослідив Д. Козак [10; 423–426].

Волинська область. На околиці м. Луцька знайдено найдавніший свисток, що датується X–XII ст. (рис. 6).

Хмельницька область. На розкопках поблизу с. Городище були знайдені срібні наручні часів Київської Русі, що датуються другою пол. XII – першою XIII ст. (рис. 7). На одній зі стулук браслету зображено двох музикантів. Один (ліворуч) тримає вертикально в руці струнний інструмент, подібний до скрипки (давньоруський смик), обпертий в підлогу, а інший – флейту (сопілку). Наручні із зображеннями музикантів, що грають на різних струнних та духових інструментах, відомі з Київського і Рязанського скарбів.

Львів. Музичні інструменти пізнього середньовіччя (XIV–XVI ст.) знайдено в середмісті Львова. Під час археологічних робіт викопано дерев'яну сопілку та дрімбу XV ст. (рис. 8 а, б). Сопілка збереглася частково (лише трубка, виготовлена з твердої породи дерева). Тому неможливо визначити кількість отворів. Цей предмет, як й інші, є типовим для культурних нашарувань XIV–XV ст. пізньосередньовічних міст. Фрагмент сопілки знайдено під час археологічних досліджень на будівництві котловану торгового центру «Перун», що на площі Старий Ринок (вул. Хмельницького, 12). Досліджений об'єкт був виробничим місцем – чинбаром. Крім сопілки, у культурному шарі XV ст. археологи знайшли дрімбу [22; 295–314]. Знайдений інструмент має аналоги у північній, центральній, та західній Україні. Дослідник дрімб О. Пашковський проаналізував вісім археологічних дрімб XIII–XVII ст.: дві з Глухова (Чернігівщина), одну з Галичини, дві із Чигиринщини, три з Полтавщини. [14; 250]. Дрімби відомі з дитинців Перемиля на Волині (Фонди Волинського краєзнавчого музею, розкопки польського археолога С. Лепського 1940 р.), із Середнянського замку на Закарпатті (XVII ст.), а також із Мстиславля, що в Білорусі. Загалом знахідки дрімб особливо часто трапляються на міських та сільських поселеннях XV–XVII ст.

У Львові також було знайдено *свисток* (рис. 8в), що датується XVI ст., часом захоплення Львова польським королем Казимиром. Під час розкопок Високого замку виявлено *гуркало* (рис. 8г), виготовлене зі свинячої кістки, яка в середній частині має наскрізний отвір. Аналогічні гуркала виявлено на розкопках у Києві, Луцьку, в Білорусі (Полоцьк, Волковиськ, Брест, Мінськ), у Моравії та Польщі. Гуркала виготовлялися з коротких трубчастих кісток нижньої частини кінцівок домашніх тварин (переважно свиней). Через отвір протягували мотузку, на якій внаслідок сильного натягу рук кістка починала швидко обертатися, продукуючи звук з уривчастим гуркотінням [21; 83]. Кістяне гуркало знайдено також у Звенигороді [4; 400].

ПІВНІЧНИЙ РЕГІОН (Чернігівська, Житомирська обл.). Інші цікаві знахідки археологічних середньовічних музичних інструментів походять із північного регіону України – добре відомого в часи

Київської Русі поселення Шестовиця, що на Чернігівщині [9; 178–191], старожитності якої здавна увійшли до золотого фонду археологічних джерел доби становлення давньоруської державності. Поблизу Чернігова знайдено *гуркало* (рис. 9а), а також унікальне зображення на шаховій фігурці музиканта з флейтою (сопілкою) (рис. 9 б), виявлене у похованні X ст. «Чорна могила». Із Шестовицького могильника походить також кістяна *флейта* з чотирма пальцевими отворами, яку археологи визначили як гольник [24; 195]. Під цим визначенням цей унікальний музичний артефакт зберігається у фондах Інституту археології України. На давньоруських сільських поселеннях часто знаходять дерев'яні вироби у різних гідравлічних спорудах. Зокрема, біля Чернігова у поселенні Глибочок (Глубочек) на дні криниці знайдено сопілку. Зазначимо, що археологи лише згадують цей інструмент, не подаючи його зображення [2].

Житомирська область. Давньоруське м. *Городеск* (тепер с. Городськ, Коростишівський р-н) відоме з літописних текстів. Серед чисельних артефактів трапляються *свистки*, виготовлені з рогу та кістки. Зокрема, тут знайдено *свисток* із трьома поперечно розташованими отворами, його датують IX–XIII ст. (рис. 10 а). Подібні свистки знайдено у середньовічному місті *Колодяжині* [26; 103]. Ці інструменти, описані вище, також відомі з інших теренів України. Інший духовий інструмент виготовлений з кістки з доволі ретельно обробленою поверхнею. На корпусі вирізано поперечний свистковий отвір, на протилежній частині корпусу знаходяться два поздовжні пальцеві отвори. Цей інструмент датовано XII–XIV ст. (рис. 10б) [16; 192]. У літописному *Іскоростені* також знайшли *кістяну флейту* з чотирма отворами, що датується другою пол. X ст. (рис. 11). Її знайдено на ремісничому подолі поселення. Не вказано ні розмірів інструмента, ні матеріалу, з якого він виготовлений. Найімовірніше, флейта виготовлена з кістки, позаяк зображена серед кістяних виробів. У своїх публікаціях археологи не завжди подають малюнок, тому часто не зрозуміло, звідки взятий артефакт. Для цього інструментознавцям слід заново підіймати давні звіти, де завжди точно описано стратиграфію (тобто контекст) знахідки.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ РЕГІОН (Полтавська, Київська область). На *Полтавщині* у давньоруському м. Воїнь (с. Воїнська Гребля) виявлено два кістяні *свистки* з двома пальцевими отворами (рис. 12), аналогічні до інструментів, що існували на інших землях середньовічної України [20; 198–213]. Вони також відомі серед інструментарію західних слов'ян [27; 393–422].

Київська область. На Київщині археологи часто знаходять *писанки-калатальця* Княжої доби (рис. 13а). У X–XII ст. вони були поширені територією всієї Київської Русі, особливо в Середньому Подніпров'ї. Цікаво, що найдавніші писанки-калатальця походять із Південно-Східного Криму, куди вони потрапили, як і в Подунав'я, внаслідок імпорту [12; 311–312]. Серед знахідок трапляються кістяні *свистки* з двома та трьома пальцевими отворами, що датуються XII ст. (рис. 13б). В археологічних розкопках на Київщині також знаходять *гуркала*, зокрема їх виявлено на княжих дитинцях Старокиївської гори, на Подолі (рис. 13б). [19; 219], а також на Чорнобильському городищі [17; 155–156].

Висновки. Представлені археологічні та іконографічні «музичні» артефакти, є лише незначною часткою опрацьованих автором статті опублікованих археологічних матеріалів. Виявлені на території України середньовічні музичні інструменти ще потребують ретельного дослідження з метою впровадження до наукового обігу. Короткий огляд археологічних музичних інструментів доби слов'янського Середньовіччя, який є маловідомим для українських та зарубіжних органологів, сподіваємося, стане основою для започаткування створення та наукового укладання «Каталогу середньовічних музичних інструментів України».

Ілюстрації

ЗАХІДНИЙ РЕГІОН Звенигород (Львівська обл.)

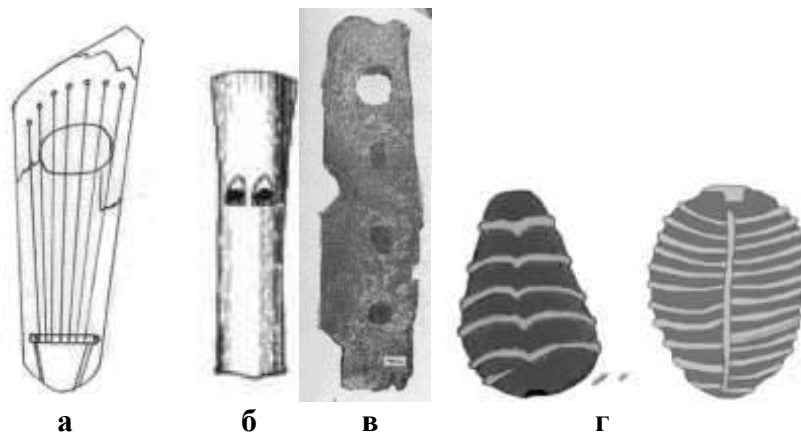

Рис. 1. а – гусле; б – кістяний свисток; в – сопілка з бузини; г – писанки-калатальця (XII ст.)

Давній Плісененськ (Золочівський р-н, Львівська обл.)

Рис. 2. Писанки-калатальця (XI–XIII ст.)

Давній Галич (Івано-Франківська обл.)

Рис. 3. а – писанки-калатальця (XII – XIII ст.); б, в – свистки з одним та двома отворами.

м. Кременець (Тернопільська область)
с. Хрінники (Рівненська область)

Рис. 4. Дримба (кінець XV – перша пол. XVII ст.) Рис. 5. Писанка-калатальце (XII ст.)

м. Луцьк (Волинська обл.)

с. Городище (Хмельницька обл.)

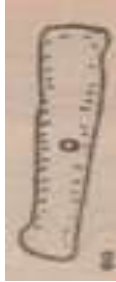
Рис. 6. Свисток (X–XII ст.). Рис. 7. Смик та сопілка (фрагмент наручня (XII–XIII ст.)

м. Львів

аб

в

г

Рис. 8. а, б – дерев'яна сопілка та дрімба (XV ст.); в – свисток (XVI ст.); г – гуркало (XIII ст.).

ПІВНІЧНИЙ РЕГІОН (Чернігівська, Житомирська обл.)
м. Шестовиця (Чернігівська обл.)

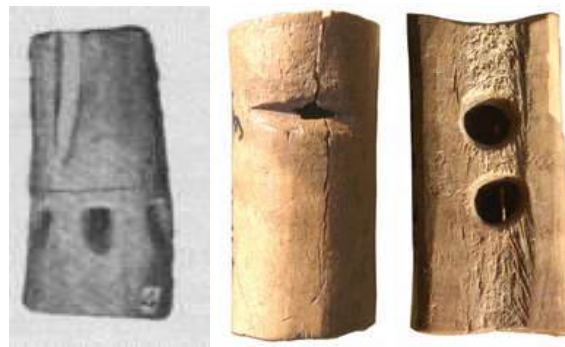
а

б

в

Рис. 9. а – гуркало; б – шаховафігуркамузиканта з сопілкою; в – флейта (X–XI ст.)

с. Городськ (Житомирська обл.)

а

б

Рис. 10. а, б – свистки (IX–XIV ст.)

м. Іскоростень

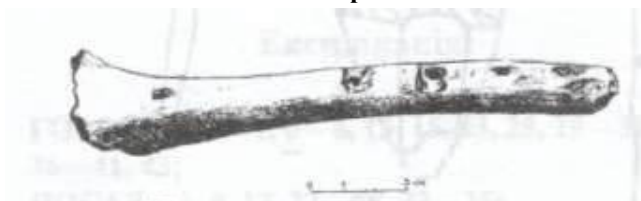

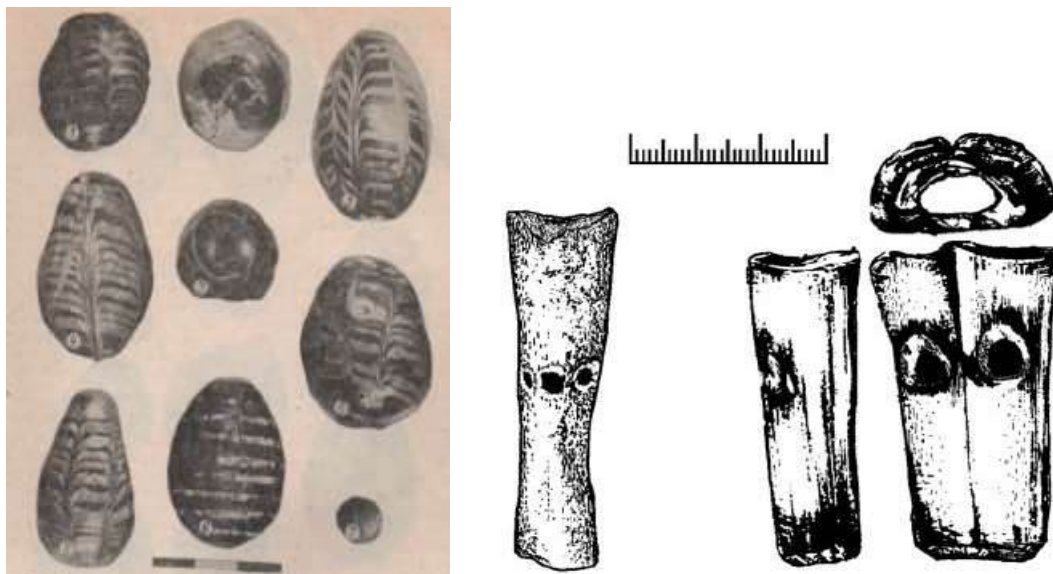
Рис. 11. Кістяна флейта з чотирма отворами (друга половина X ст.)

ЦЕНТРАЛЬНИЙ РЕГІОН
с. Воїнська Гребля (Полтавська область)

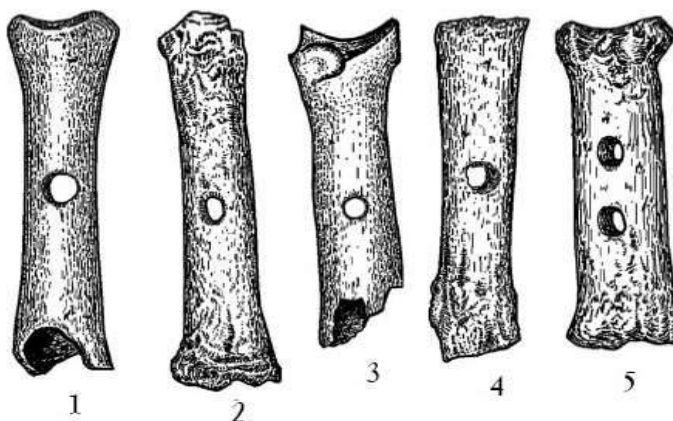

Рис. 12. Кістяні свистки (XI–XII ст.)

Київська область

а б

в

Рис. 13. а – писанки-калательця; б – кістяні свистки; в – гуркала (XII–XIII ст.)

Список використаної літератури

1. **Брайчевская Е. А.** О содержании изображений на браслете из клада у с. Городище Хмельницкой области. *Сов. археология*. 1988. № 2. С. 185, 193.
2. **Веремейчик О. М., Готун І. А.** Колодязі на давньоруських сільських поселеннях. *Восточно-европейский археологический журн.* № 2/3 март–апрель, 2000: URL: archaeology.kiev.ua/journal/veremeychik_gotun.htm
3. **Войнаровський В.** Маловідомі артефакти – хронологічні індикатори I тис. до н.е. з Буковини та Галичини. *Археологічні студії*. Вип. 3. Київ; Чернівці: Наша книга, 2008. С. 97–98.

4. **Гупало В.** Обереги та апотропеїчні знаки на побутових предметах зі Звенигорода. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2011. Вип. 15. С. 397–414.
5. **Дядечко О.** Знахідка давньоруського гуркала з Чернігова. Середньовічні та ранньомодерні старожитності Центрально-Східної Європи. *Матеріали XVII Міжнар. студент. конф.* (Чернігів, 13–15 квіт., 2018 р.). С. 40–42.
6. **Зінків І.** Ліроподібні гусла слов'янського Середньовіччя: пошуки вихідного прототипу. *IX Міжнар. конгрес україністів. Мистецтвознавство. Культурологія: зб. наук. ст. (до 100-річчя Нац. акад. наук України)*. Київ: Вид-во ІМФЕ, 2019. С. 171–182.
7. **Зінків І.** Бандура як історичний феномен: монографія. Київ: ІМФЕ, 2013. 448 с.
8. **Кіндратюк Б.** Дзвонарська культура України: монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. 898 с.
9. **Коваленко В., Моця О., Ситий Ю., Скороход В.** Дослідження Шестовицького подолу. *Стародавній Іскоростень і слов'янські гради: Зб. наук. пр.* Т. 1., Коростень: НАКУ, 2008, С. 178–191.
10. **Козак Д.** Глиняна писанка з Волині. *Наук. студії: зб. наук. пр. / Історико-краєзнавчий музей м. Винники. Ін-т археології Жешівського ун-ту*. Вип. 7. Культурні та поховальні пам'ятки у Вісло-Дніпровському регіоні: проблеми інтерпретації. Львів; Винники: Априорі, 2014. С. 423–431.
11. **Корноусова В.** Коли на теренах України з'явилися перші писанки (версія археолога). URL: rukotvory.com.ua/info/koly-na-terenah-ukrainy-zjavylysia-pershi-pysanky-versija-archeologa (дата звернення – 1.11.2019).
12. **Майко В. В.** Давньоруські знахідки з Південно-Східного Криму (до питання про економічні та політичні контакти). *Дньєслово: зб. пр. на пошану П.П. Толочка з нагоди його 70-річчя*. Київ: Корвінпрес, 2008. С. 311–321.
13. **Омелянчук І.** Писанка-брязкальце XII століття. URL: ukurier.gov.ua/uk/news/pisanka-bryazkalce-z-hii-stolittya
14. **Пашковський О.** Дримби XIII – початку XVII ст. за археологічними знахідками. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*. В 2 ч. Київ, 2012. Вип. 21. Ч. 2. С. 248–253.
15. **Свєшніков І. К.** Звенигород. Краєзнавчий нарис. Львів: Каменяр, 1987. 48 с.
16. **Сергеєва М. С.** Вироби з кістки та рогу з малого Городського городища. *Археологія і давня історія України*, 2020. Вип. 1 (34). С. 192–201.
17. **Сергеєва М. С.** Давньоруська різьблена кістка з Чорнобильського городища. *Дослідження Київського Полісся*. Київ: Нац. Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. С. 153–159.
18. **Сергеєва М. С.** Вироби з кістки та рогу з Воїнської греблі. *Археологія і давня історія України*. 2012. Вип. 8. С. 133–145.
19. **Сергеєва М. С.** Косторізна справа у Стародавньому Києві. Київ: КНТ, 2011. 256 с.
20. **Сергеєва М.** Про деякі давньоруські приладдя з кістки та рогу для ігор і розваг (за матеріалами Середнього Подніпров'я). *Древности*, 2000. С. 198–215.
21. **Терський С.** Вироби з кістки та рогу Х–XIII ст. з території Прикарпаття і Волині у фондах Львівського історичного музею. *Наук. зап.* Вип. 1. Львів: Львів. історичний музей, 1993. С. 68–87.
22. **Терський С, Войнаровський В., Овчинніков О.** Чинбарський спеціалізований комплекс XV–XVI століть з розкопок на пл. Старий Ринок у Львові 1997 р. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Вип. 11. 2007. С. 295–314.
23. **Хамайко Н. В.** Кам'яні гральні фігурки з Шестовицького городища. *Археологія і давня історія України*, 2016. Вип. 1 (18). С. 51–57
24. **Хамайко Н. В., Яніш Є. Ю.** Археологічні матеріали Шестовицького могильника в колекціях Інституту археології. *Археологія і давня історія України*, 2018, Вип. 3 (28). С. 192–204.
25. **Чекурков В., Войтюк О.** Археологічні джерела Литовсько-польської доби за результатами розкопок Є. Пламеницької на території Кременецького замку в 1973–1975 рр. *Наук. вісник Нац. музею історії України: зб. наук. пр.*: у 2 ч. Вип. 1. Ч. 1. Київ: Нац. музей історії України, 2016. С. 271–275.
26. **Юра Р. О.** Древній Колодажин. *Археологічні пам'ятки УРСР*. Т. 12. Дослідження пам'яток Древньої Русі. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. С. 59–130.
27. **Staššiková-Štukovská D.** K problematice sredoúroúpsky chaerofonov 7 – 13 storocia / SIA. 1981. Roún. XXIX. № 2. S. 393–422.

References

1. **Braychevskaya E. A.** Regarding images on the bracelet from the deposit at the Gorodishche settlement of the Khmel'nitskiy region. *Soviet archaeology*. 1988. № 2. P. 185–193.
2. **Veremeichik V. M. Hotun I. A.** Wells in ancient Russian rural settlements. *Eastern European Archaeological Journal*. № 2/3 March-April, 2000: URL: archaeology.kiev.ua/journal/veremeichik_gotun.htm
3. **Voinarovskiy V.** Little-known artefacts – chronological indicators of the first millennium BC from Bukovyna and Galicia. *Archaeological studies*. Ed. 3. Kyiv; Chernivtsi: Nasha knyha, 2008. P. 97–98.
4. **Hupalo V.** Charms and apotropaic signs on household items from Zvenyhorod. *Materials and research from the archaeology of Prykarpattia and Volyn*. 2011. Ed. 15. P. 397–414.
5. **Diadechko O.** The discovery of the ancient Russian waterfall from Chernihiv. *Medieval and early modern antiquities of Central and Eastern Europe. Materials of the XVIII International Student Conference* (Chernihiv, April 13–15, 2018). – P. 40–42.
6. **Zinkiv I.** Lyre-shaped husli of the Slavic Middle Ages: search for the original prototype. IX International Congress of Ukrainianists. Art history. Culturology: Coll. of research papers (devoted to the 100th anniversary of the National Academy of Sciences of Ukraine). Kyiv: IMFE Publishing House, 2019. P. 171–182.

7. **Zinkiv I.** Bandura as a historical phenomenon: monograph. Kyiv: IMFE, 2013. 448 p.
8. **Kindratiuk B.** Bell culture of Ukraine: monograph. Ivano-Frankivsk: Publishing House of Prykarpattia National University n.a. V. Stefanyk, 2012. 898 p.
9. **Kovalenko V., Motsia O., Sytyi Yu., Skorokhod V.** Research of Shestovytskyi skirt. *Ancient Iskorosten and Slavic cities: Coll. of research papers*. Vol. 1., Korosten: NAKU, 2008/ P. 178–191.
10. **Kozak D.** Clay pysanka from Volyn//Scientific studies: Coll. of research papers /Historical and Local Lore Museum of the city of Vynnyky. Institute of Archaeology, University of Rzeszów. Ed. 7. Religious and funerary monuments in the Vistula-Dnieper region: issues of interpretation. Lviv; Vynnyky: Apriori, 2014. P. 423–431.
11. **Korpousova V.** When the first Easter eggs appeared in Ukraine (archaeologist's version). URL: rukotvory.com.ua/info/koly-na-terenah=ukrainy-zjavylysia-pershi=pysanky-versija-arheologa(search date – 1.11.2019).
12. **Mayko V. V.** Old Russian discoveries from the South-Eastern Crimea (regarding issue of economic and political contacts). *Dnieslovo: coll. of papers in honour of P.P. Tolochko on his 70th birthday*. Kyiv: Corvinpress, 2008. P. 311–321.
13. **Omelianchuk I.** Easter egg-rattle of the XII century. URL: ukurier.gov.ua/uk/news/pisanka-bryazkalce-z-hii-stolittya
14. **Pashkovskiy O.** Drymba XIII – early XVII century based on archaeological findings. *New researches of monuments of the Cossack era in Ukraine*. In 2 parts. Kyiv, 2012. Issue 21. Part. 2. P. 248–253.
15. **Sveshnikov I. K.** Zvenyhorod. Local lore essay. Lviv: Kameniar, 1987. 48 p.
16. **Serheieva M. S.** Items of bone and horn from a small Horodskiy settlement. *Archaeology and ancient history of Ukraine*, 2020, Ed. 1 (34). P. 192–201.
17. **Serheieva M. S.** Old Russian carved bone from the Chernobyl settlement. *Research of Kyiv Polissia*. Kyiv: National Kyiv-Pecherskyi Historical and Cultural Reserve, 2016. P. 153–159.
18. **Serheieva M. S.** Items of bone and horn from the Military Dam. *Archaeology and ancient history of Ukraine*. 2012. Ed. 8. P. 133–145.
19. **Serheieva M. S.** Bone-cutting craft in Ancient Kyiv. Kyiv: KNT, 2011. 256 p.
20. **Serheieva M. S.** Concerning some Old Russian accessories made of bone and horn for games and entertainments (based on materials on Middle Dnieper region). *Antiquities*, 2000. P. 198–215.
21. **Terskyi S.** Items of bone and horn X– XIII centuries from the territory of Prykarpattia and Volyn in the funds of the Lviv Historical Museum. *Scientific Notes*. Ed. 1. Lviv: Lviv Historical Museum, 1993. P. 68–87.
22. **Terskyi S., Voynarovskiy V., Ovchynnikov O.** Chinbarskyi specialized complex of 15-16 centuries from excavations on Staryi Rynok Square in Lviv in 1997. *Materials and research on the archaeology of Prykarpattia and Volyn*. Ed. 11. 2007. P. 295–314.
23. **Khamaiko N. V.** Stone playing figures from Shestovytsia settlement. *Archaeology and ancient history of Ukraine*, 2016. Ed. 1 (18). P. 51–57.
24. **Khamaiko N. V., Yanish Ye. Yu.** Archaeological materials of the Shestovytsia cemetery in the collections of the Institute of Archaeology. *Archaeology and Ancient History of Ukraine*, 2018, Vol. 3 (28). P. 192–204.
25. **Chekurkov V., Voitiuk O.** Archaeological sources of the Lithuanian-Polish period according to the results of excavations by Ye. Plamenytska on the territory of Kremenets Castle in 1973–1975. *Scientific Bulletin of the National Museum of History of Ukraine: Coll. of research papers*: in 2 parts Ed. 1. Part 1. Kyiv: National Museum of History of Ukraine, 2016. P. 271–275.
26. **Yura R. O.** Ancient Kolodiazhyn. *Archaeological monuments of the USSR*. Vol. 12. Research of monuments of Old Russia. Kyiv: Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, 1962. P. 57-130.
27. **Staššiková-Štukovská D.** К проблематике средoeвропейских аерофонов 7 – 13 стороча / SIA. 1981. Ročn. XXIX. № 2. P. 393–422.

О СОЗДАНИИ КАТАЛОГА СРЕДНЕВЕКОВЫХ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ С ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Зинкив Ирина Ярославовна – доктор искусствоведения, профессор, Львовская национальная музыкальная академия им. Н. В. Лысенка, г. Львов

Статья посвящена проблеме создания каталога археологических музыкальных инструментов и музыкально-иконографических источников Средневековья, найденных на территории современной Украины. Появление такого каталога является крайне необходимым для отражения объективной картины развития музыкального инструментария Древней Украины в контексте музыкально-инструментальной культуры древнеславянского мира Европы.

Ключевые слова: музыкальная археология, музыкально-иконографические источники, славянские средневековые музыкальные инструменты с территории Украины, идиофоны, аэроионов, хордофоны.

DEVELOPING CATALOGUE OF MEDIEVAL MUSICAL INSTRUMENTS FROM THE TERRITORY OF UKRAINE

Zinkiv Iryna – Doctor of Art Criticism, Professor
Lviv National Music Academy n.a. M. V. Lysenko, Lviv

The paper deals with an issue of developing a catalogue of archaeological musical instruments and musical and iconographic sources of the Middle Ages, found in Ukraine. This catalogue development is extremely necessary to reflect the objective presentation of the musical instruments development in Ancient Ukraine in terms of musical and instrumental culture of the ancient European Slavic world.

Key words: musical archaeology, musical and iconographic sources, Slavic medieval musical instruments from the territory of Ukraine, idiophones, aerophones, chordophones.

UDC 78.481.K 21

DEVELOPING CATALOGUE OF MEDIEVAL MUSICAL INSTRUMENTS FROM THE TERRITORY OF UKRAINE

Zinkiv Iryna – Doctor of Art Criticism, Professor
Lviv National Music Academy n.a. M.V. Lysenko, Lviv

Aim of paper – problem statement on developing a catalogue of archaeological musical instruments and iconographic sources of the Middle Ages, found in Ukraine, introducing of unknown varieties of fossil musical instruments into scientific circulation.

Research methodology. The method applied of typological systematization of the medieval archaeological musical instruments.

Results. Developing a specialized catalogue of archaeological musical instruments of the Middle Ages intended for scientific and applied needs of organists and archaeologists in Ukraine, which is extremely necessary and well-timed in terms of aggregating in one edition of archaeological (fossil) musical instruments, their fragments and musical and iconographic sources found by archaeologists in Ukraine. Their systematization is made based on a regional principle. Wind, percussion, string instruments are considered, as well as their images of the X–XVII centuries from different regions of modern Ukraine. They are isolated from a number of other artefacts from individual archaeological excavations, the results of which were published in professional archaeological journals and are still unknown to organologists.

Novelty. An instrumental survey performed of medieval idiophones, aerophones, chordophones from the territory of Ukraine, considered based on a regional principle in order to develop a «Catalogue of medieval musical instruments of Ukraine».

Practical significance. Paper materials can be used in research of musical and instrumental culture of Ukraine in the Middle Ages.

Key words: musical archaeology, musical and iconographic sources, Slavic medieval musical instruments from the territory of Ukraine, idiophones, aerophones, chordophones.

Надійшла до редакції 7.10.2020 р.

УДК 78.481.K 21

АРХЕОЛОГІЧНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СИНХРОННОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ СВІТУ

Олійник Ольга Григорівна – кандидат мистецтвознавства, доцент,
Львівська національна музична академія ім. М.В. Лисенка, м. Львів
<http://orcid.org/0000-0002-4363-0200>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.312](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.312)
ool5064@gmail.com

Стаття присвячена вивченню знайдених на території сучасної України археологічних музичних інструментів та уведенню їх до наукового обігу. Синхронно-порівняльний аналіз цих музичних артефактів із однотипним інструментарієм цивілізацій Давнього Світу засвідчив, що викопні музичні інструменти з території України належать до найдавніших серед відомих у світі археологічних аналогів.

Ключові слова: музична археологія, музичні інструменти неоліту – бронзи з території України, барабан, бубен, багатотрубкова флейта, дерев'яна сопілка, волинка.

Постановка проблеми. Музичні інструменти, виявлені під час археологічних розкопок на території України, залишаються маловідомими широким колам музикознавців та музичних археологів¹, дослідників музично-інструментальних культур давніх цивілізацій світу. Сьогодні у різних країнах Європи, Америки та Сходу існують центри з досліджень археологічних музичних інструментів, у яких співпрацюють археологи та інструментознавці. У цих центрах провадяться реконструкції викопних інструментів, досліджуються їх акустичні параметри, провадяться комп'ютерні дослідження. Зокрема, спектральний аналіз звуку, тестування тембрів звучання, рентген-аналіз матеріалів з яких вони виготовлені, а також виконавство на точних репліках інструментів та їх реконструкції за іконографічними джерелами.